

Consilio, non prece agendum est. Sunt quæ necessario a nobis rogantium aut extorquet importunitas, aut necessitas meretur. At istud in his quæ nostra sunt. Ubi autem non licet quod volo facere, quis locus roganti? Nisi forte qui me rogat, hoc rogat, ut quod vult, velle liceat mihi, et non magis ut velim (52). Alius pro alio, alius forte et pro se rogat. Pro quo rogaris, sit suspectus; qui ipse rogat pro se, jam iudicatus est. Nec interest, per se, an per alium quis roget. Clericum curiam frequentantem (53), qui non sit de curia, ad idem noris pertinere ambientium genus. Adulantes, et ad placitum cuiusque loquentem, unum de rogantibus puta, etiamsi nihil rogaverit. Scorpionum non est in facie quod formides: sed pungit a cauda.

10. Si ad talium blanditias cor tuum, ut assolet, mollii senseris, memineris scriptum: *Omnis homo primum bonum vinum ponit; cum autem inebriati fuerint, tunc id quod deterius est* (Joan. II, 10). Pari pondere æstimaveris ejus humilitatem qui timet, et ejus qui sperat. Viri callidi et dolosi proprium esse solet tunc prætereundam humilitatem, cum aliquid obtinere voluerit: de qualibus dicit Scriptura: *Est qui se humiliat nequiter, et interiora ejus plena sunt dolo* (Eccli. XIX, 23). De vobis ipsis sume sententiæ hujus evidens ac familiare exemplum. Quantos quos supplices admisisti, postmodum sustinisti graves, insolentes, contumaces, rebelles? Quod quidem interius malum tegunt principia, posteriora produnt. Verbosulum adolescentem, et studentem eloquentiæ cum sapientiæ sit inanis,

sistorio et iudicio Ecclesiæ, quod par est omnium esse sincerissimum, studia et æmulationes nationum sentiantur, dum natio aliqua se contemptam arbitrat adeoque sibi deesse fautores et patronos queritur. (52) Horstio, *ut non magis velim, sed mendose: et paulo ante, ut quod vult, hoc liceat mihi*, apud Vosium.

(53) Clericos in curiis frequenter merito de ambitu suspectos, adeoque honoribus, quos ambiunt indignos, alii quoque Principes censuerunt. Ita philippus II, rex Hisp. Clericum quemdam designat episcopum; sed mox ut intellexit eum adesse in curia, revocavit collationem, laceratis quæ jam desuper confectæ erant litteris. Vide Petrum Damiani et Petrum Blesens, adversus clericos curiales. Item cl. Espenceum digress. in Epist. ad Tim. lib. II, cap. 10. Sed hoc magis indignum, et minus ferendum, si qui præules et prælati neglecta residentia, et posthabitis ovibus, hæreant in curiis, præbeant se asseclas regum ac procerum: et qui tales detinent sine causa, vel non remittunt ad suos, forte non erunt minus culpabiles. Hujus rei indignitatem considerans Gentianus Hervetus, scribens in Canon. concil. Chalcedon. ita loquitur: *Miserabile certe, miserabile boni omnes illud Romæ iudicant spectaculum, cum catervis cernantur episcoporum, qui malunt assectando Cardinales, se eorum servitio mancipare, quam in sua paræcia suum obeundo munus Christo servire. Quos certe (durior sententia) si summus pontifex flagellis, non ex Ecclesia, sed ab urbe Roma ad Ecclesiam suam expelleret, si mihi vicarii Christi officio rite fungi videretur.* Ita ille.

(54) Non nisi dignos assumi jubet: at digni solum qui fugiunt. Nam cur plurimi tam avidè honores desiderant? nempe quia onera non considerant.

non aliud quam justitiæ hostem reputes. Pro hujusmodi falsis fratribus dicit tibi Magister: *Manus cito nemini imposueris* (I Tim. V, 22).

11. Excluse itaque universo hoc pestilenti genere hominum, curæ tibi maxime sit introducere tales, quos postmodum introduxisse non poeniteat. Turpe est tibi sæpius retractare quod feceris, et iudicium tuum frequenter periclitari non decet. Diligenter proinde omne quod faciendum erit, tracta apud te, et cum his qui te diligunt. Tracta ante factum, quia post factum sera retractatio est. Sapientis consilium est: *Omnia fac cum consilio, et post factum non poenitebis* (Eccli. XXXII, 24). Et hoc tibi persuade, qui admittendi sunt, difficile in curia posse probari: et ideo, si fieri potest, viros probatos oportere deligi, non probandos. Nos in monasteriis omnes recipimus spe meliorandi: at curia bonos facilius recipere, quam facere consuevit. Quod si plures in ea defecisse bonos, quam malos profecisse probavimus, quærendi sane quibus nec defectus timeatur, nec profectus optetur, utpote jam perfectis.

12. Itaque non volentes, neque currentes assumo (54), sed cunctantes, sed renuentes: etiam cogit illos, et **110** compelle intrare. In talibus, ut opinor, requiescet spiritus tuus, qui non sint attrite frontis, sed verecundi, sed timorati: qui præter Deum tantum timeant nihil, nihil sperent nisi a Deo. Qui adventantium non manus attendant, sed necessitates. Qui stent viriliter pro afflictis, et iudicent in æquitate pro mansuetis terræ. Qui sint compositi ad

Meditantibus quidem honores blandiuntur: at pensantibus onera, honori sunt atque formidat. Jam quis credat illos rite functuros obtentis honoribus, qui nequidem eorum onera vel officia norunt, aut curant? At in sanctis viris semper observatum, invitos et coactos ad honores et dignitates pervenisse. Et tamen quo ægrius susceperunt impositas dignitates, eo dignius fideliusque gesserunt. Nimirum qui honorem fugiunt, non blandientem foris speciem, sed latentem intus aculeum respiciunt, hunc terribiliter abstinere, et fugiunt. Cum vero, etsi reluctantes, fugere nequeunt, quia se divini providentiæ et superiorum obedientiæ subjiciant, et humeros sarcinæ submittant; necessitas illis virtutis, laborisque fit calcar et stimulus: dum hoc sibi incumbere sentiunt, ut omnibus modis contentur se suscepto muneri præstare pares. Ita mox mittunt manum ad fortia, ad laborem se vocatos agnoscunt: ideoque non libet otiosi aut deliciari, sed curant sic præesse ut prosint, et de commisso sibi talento quandoque respondere possint. Talis erat Heliodorus, quem Hieronymus sacerdotium recusantem commendat, *Merebatur, inquit, negando, quod esse volebat; eoque dignior erat, quo se clamabat indignum. Talis quoque Papa Cornelius, quem laudat Cyprianus, non, ut quidam, vim fecisse, ut episcopus fieret; sed vim passum, ut episcopatum acceptaret.* Epist. 52. Saluberrime ergo sanxit Leo imperator sub annum Dom. 469, l. 31. c. De episc. et cler. *Non pretio, sed precibus ordinetur antistes. Tantum ab ambitu debet esse sepositus, ut queratur cogendus, rogatus recedat, invitatus effugiat: sola illi suffragetur necessitas excusandi. Profecto enim indignus est sacerdotio, nisi fuerit ordinatus invitus. De cæteris qualitatibus eligendorum cardinalium vide concil. La-*

mores, probati ad sanctimoniam, parati ad obedientiam, mansueti ad patientiam, subjecti ad disciplinam, rigidi ad censuram, catholici ad fidem, fideles ad dispensationem, concordés ad pacem, conformes ad unitatem. Qui sint in iudicio recti, in consilio providi, in jubendo discreti, in disponendo industrii, in agendo strenui, in loquendo modesti, in adversitate securi, in prosperitate devoti, in zelo sobrii, in misericordia non remissi, in otio non otiosi, in hospitio non dissoluti, in convivio non effusi, in cura rei familiaris non anxii, alienæ non cupidi, suæ non prodigi, ubique et in omnibus circumspecti. Qui legatione pro Christo fungi, quoties opus erit, nec jussi renuant, nec non jussi affectent. Qui quod verecunde excusant, obstinatius non recusent. Qui missi, post aurum non eant, sed Christum sequantur: qui quæstum legationem non æstimant, nec requirant datum, sed fructum. Qui regibus Joannem exhibeant, Ægyptiis Moysen, fornicantibus Phinees, Eliam idololatris, Elisæum avaris, Petrum mentientibus, Paulum blasphemantibus, negotiantibus Christum. Qui vulgus non spernant, sed doceant: divites non palpent, sed terreant: pauperes non gravent, sed foveant: minas principum non paveant, sed contemnant. Qui non cum turba intrent, nec cum ira exeant: qui ecclesias non spolient, sed emendent. Qui marsupia non exhauriant, sed corda reficiant et crimina corrigant; fama provideant suæ, nec invideant alienæ. Qui orandi studium gerant, et usum habeant, ac de omni re orationi plus fidant, quam suæ industriæ vel labori. Quorum ingressus pacificus, molestus (55)

teran. sub Leone X, sess. 9, *De reform. cur...* Item c. Bone, de postulat. Præla. c. *Exsecrabilis*, ext. de præb. Anton. Flor. 3, p. summ. Tit. 21, cap. 2. § 2. Hieron. Platum lib. singulari de statu cardin. cuius doctrina cæteris quoque prælati et ecclesiasticis viris facili accommodari potest.

(55) Sic mss. perique. Quidam habent cum editis non molestus. Sed alteram lectionem præferimus, id est quorum exitus tristitiam affert. Apud Vossium una lectio modestus.

(56) Vide, notas ad epist. 271., concil. Trident. sess. 25, cap. 1., *De Reformat.*, ubi verba Bernardi pulchre confirmat Canones Apost. can. 39. et can. 75. Concil. Antioch. c. 25. et Carthag. IV, cap. 15 et 31; Matiscen. cap. 13; Hisp. I, cap. 1. Videat, si cui libeat Cornel. in Ezech. XLIV, ubi occasione præcepti divini quo pontifex prohibetur lugere super ortu, ne quidem patre et matre, hæc habet: *Hæc sacerdotes Veteris Testamenti, conjugii, filiis familiae illigati: quid jam faciant sacerdotes et episcopi Novi Testamenti, quos Deus cælibes et illiberos esse voluit, ut a curis terrenis ad caelestia mentem transferrent, eam que totam in Deo, bonisque æternis defigerent? Quare sapienter monet S. Basil. in Constit. monast. cap. 23; Sciens itaque intolerabile detrimentum hujus erga cognatos affectus, fugiamus illorum curam tanquam diabolicam ad nos impugnantem armaturam. Sed ecce, inquit doctor sapiens, hisce Satan invisens insidias ex latere ponit, dum cognatos pro filiis substituit, eosque curandos, et ex imo sensim ad summos opum et dignatum gradus provehendo esse suggerit in illis extollendam et perpetuandam esse familiam, in illis conservandam et celebrandam apud posteros nomen; ita nimirum.*

exitus sit: quorum sermo aedificatio, quorum vita justitia, quorum præsentia gratia, quorum memoria in benedictione. Qui se amabiles præbeant, non verbo, sed opere: reverendos exhibeant, sed actu, non fastu. Qui humiles cum humilibus, et cum innocentibus innocentes; duos dure redarguant, malignantes coerceant, reddant retributionem superbis. Qui non de dote viduæ, (56) et patrimonio Crucifixi se vel suos ditare festinent, gratis dantes quod gratis acceperunt, gratis facientes iudicium injuriam patientibus, vindictam in nationibus, increpationes in populis. Qui de tuo denique spiritu, illorum instar septuaginta Moysi, acceperunt cernantur (Num. XI, 16, 17), per quem sive absentes, sive præsentés contendat placere tibi, placere Deo. Qui ad te redeant fatigati quidem, sed non suffarcinati: simul et gloriantes, non quod curiosa seu pretiosa quæque terrarum autulerint, sed quod reliquerint pacem regnis, legem barbaris, quietem monasteriis, ecclesiis ordinem, clericis disciplinam, Deo populum acceptabilem, sectatorem honorum operum.

CAPUT V.

Exemplis commendatur abstinentia munerum; et arrogantia ministrorum Papæ perstringitur.

13. Dignum reor ad medium venire factum dulcis memoriæ Martini nostri (57). Nosti hoc; sed an memineris, ignoro. Is cardinalis presbyter, functus **111** aliquando legatione in Dacia (58), tam pauper remeavit, ut pene expensis et equis deficientibus, vix perveniret Florentiam. Ibi episcopus loci donavit ei equum, quo Pisas usque, ubi eramus tunc, pervectus est. Postridie, credo, secutus episcopus,

Cum Factor rerum privaret semine clerum; Ad Satanæ votum successit turba nepotum.

Hæc est fraus, hic laqueus diaboli, hæc petra scandali inquam non pauci alias boni impingunt, ut ab hoc cognatorum affectu se vinci et vinciri sinant, isque opes et status jugi cura et studio sine fine accumulunt, etiam e bonis Ecclesiæ, cum animæ et salutis suæ suorumque gravi periculo. Gliscit enim, serpit et crescit hæc cupiditas instar ignis latentis, quo magis illi indulgetur, tandemque fit insaturabilis, et in immane evadit incendium. Ita sacerdotes, qui caelestes esse debebant, fiunt terreni, et summi fiunt imi: ita quos animo ex alto omnia humana despiciere, illisque altiores esse aliosque idipsum docere oportebat, ad ea conversi prolabantur mentemque sublimem ad infima hæc deprimentur.

O curvæ in terras animæ, et caelestium inanes! Quam hi a Christi et priscorum Patrum virtute degenerant! Vide hæc, et in similem sententiam plura apud Cornel. a Lapide in cap. 44. Ezech. V, 25.

(57) Is presbyter cardinalis ab Innocentio creatus anno 1130. Nostrum vocat Bernardus, non quod Claræ-Vallensis fuerit, (neque enim inter prælatos inde assumptos ab Ernaldo numeratur in lib. II Vitæ num. 8), sed sive quod peculiaris Bernardi amicus fuerit, sive quod Gallus, seu quod ejusdem, id est Cisterciensis, instituti. Quod tamen Manricus asserere non audeat. Anno 1132. Hæc Martini in Daciam legatio ponitur. Hoc factum ex Bernardo Johannes Saresberiensis laudat Polycratici lib. V, cap. 15 uti et sequens Gaufridi Carnotensis. Alia exempla ibidem cap. 16.

(58) Ita constanter editi et scripti; *Dacia legit Manricus.*

erat enim illi causa cum adversario, et agendi aderat dies) coepit requirere suffragia amicorum. Cumque per singulos sollicitarentur, ventum est ad Martinum. Fiducia erat major in illo, qui non posset immemor esse recentis beneficii. Tum Martinus: « Decepisti me, » inquit: « nesciebam tibi imminere negotium. Tolle equum tuum, ecce in stabulo est. » Et hora eadem resignavit illi. Quid dicis, mi Eugeni? Nonne alterius sæculi res est, redisse legatum de terra auri sine auro? transiisse per terram argenti, et argentum nescisse? donum insuper, quod poterat esse suspectum, illico rejecisse?

14. Sed o mihi locum suavem, ubi incidit occasio memorandi et nominandi suavissimi odoris virum, episcopum loquor Carnotensem Gaufridum, qui legationem in partibus Aquitaniæ (59) propriis sumptibus strenue administravit, idque annos plures. Rem loquor quam vidi ipse. Eram cum eo in terra illa, cum a quodam presbytero præsentatus illi est piscis, quem vulgo vocant sturgionem. Percunctatus legatus quanti venierit, « Non accipio, » inquit, « nisi receperis pretium. » Et resignavit solidos quinque invito et verecundo. Item cum essemus in quodam oppido, domina illius oppidi obtulit ei pro devotione cum manutergio duas vel tres paropsides pulchras, ligneas tamen: quas aliquandiu intuens homo scrupulosæ conscientiæ, laudavit eas, sed non acquievit accipere. Quando [al. quomodo] argenteas recepisset, qui ligneas refutavit? Non fuerunt qui posent legato dicere: *Ditavimus Abraham (Gen. XIV, 24)*. Ipse vero cum Samuele libere concionabatur ad omnes: *Loquimini de me coram Domino et coram Christo ejus, utrum bovem cujuspiam tulerim aut asinum; si quempiam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu cujusquam munus accepi; et contemniam illud hodie, vobisque restitutam (I Reg. XII, 3)*. O si talium daretur virorum copia, quales perstrinximus nunc! Quid te felicius, quid illo jucundius sæculo? Nonne secunda ab æternitate illorum tibi temporum beatitudo videretur, cum te quaquaversum procedens, stipatum videres tam inclyto agmine beatorum?

15. Si te novi, hæres, et altum trahens suspirium [al. spiritum], tecum loqueris: Putas fore posse quod dicitur? Putas hic sumus, quousque hæc fiant? Quis det vivere, ut videre contingat? O si viderem in vita mea Ecclesiam Dei talibus innixam columnis! O si Domini mei sponsam cernerem tantæ commissam fidei, tantæ creditam puritati! Quid me beatius, quidve securius, cum ejusmodi circa me vitæ meæ et custodes spectarem simul et testes? Quibus omnia mea secreta secure committerem, communicarem consilia; quibus me totum refunderem, tanquam alteri mihi. Qui, si vellem aliquatenus deviare, non

(59) De hac legatione in Aquitaniam contra Henricianos lege lib. II de Vita Bernardi. cap. 6 et lib. III, cap. 6. Bernardi varias ad Gaufridum istum epistolas habes in tomo primo.

(60) Proverbialis locutio, petita ex Ezechiele VIII; quasi diceret; Ego leviter tantum et obiter et sum-

sinerent, frenarent præcipitem, dormitantem excitarent. Quorum me reverentia et libertas extolentem reprimeret, excedentem corrigeret: quorum me constantia et fortitudo nutantem firmaret, erigeret diffidentem: quorum me fides et sanctitas ad quæque sancta, ad quæque honesta, ad quæque pudica, ad quæque amabilia et bonæ famæ provocaret. Et nunc reduc oculos, mi Eugeni, ad eum qui nunc est curiæ sive Ecclesiæ statum et studia prælatorum, eorum præsertim, qui sunt in circuitu tuo.

16. Sed de his hactenus. Ego palpavi, non fodi parietem (60). Tibi licet fodere et videre, utpote propheta filio. Mihi progredi non est fas. Unum dico quod in facie est. Ridicule ministri vestri vestris se compresbyteris 442 anteferre conantur. Non hoc ratio habet, non antiquitas habuit, non consentit auctoritas. Et si de sua consuetudine calumnia struitur, melius profecto illa, quam summus Ordo contemnitur. Frivolum tamen satis, unde maximo obtinere id volunt. Nos sumus, inquit, qui in omni celebritate domino Papæ conjunctiores assistimus, sedenti propiores assidemus, procedentem posteriores præcedimus (61). Hoc totum non dignitatis privilegium, sed sedulitatis debitum est, diaconi nomen solemnè ipsa administratione interpretans. Denique presbyteris ordinata consensione ambientibus majestatem, vos ad pedes sedetis. Propiores assistitis, ut habeat paratiores. In evangelis legimus, quia *facta est contentio inter discipulos, quis eorum videretur esse major (Luc. XXII, 24)*. Beatus esses, si sic circa te cætera tenerentur.

CAPUT VI.

Pontifici non convenire, utpote gravioribus intento, rei domesticæ curam; proindeque alteri potius œconomum committendam.

17. Tædet jam curiæ: exeundum palatio; domi exspectant nos. Hi non modo circa, sed quodammodo intra te sunt. Non est supervacua consideratio, qua intendis disponere domui tuæ, providere his qui in sinu tuo et in gremio tuo sunt. Ego dico et necessariam. Paulum audi: *Si quis domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit? (I Tim. III, 5)* item: *Si quis suorum et maxime domesticorum, curam non habet, fidem negavit et est infideli deterior (Id. V, 8)*. Et hæc dicens, non te moneo summis occupatum impendere infinis et quasi minutum fieri; minimis impendere quod maximis debes. Quid te intrices, unde te eripuit Deus? Hæc, inquit, *omnia adjiciuntur vobis (Matth. VI, 33)*. Verumtamen et hæc oportet facere et illa non omittere. At illa per te agens, per te etiam oportet provideas, qui pro te de his provideant. Nam si unus servus per se non sufficit simul et custodiæ jumentorum, et curæ mensarum: tu per te quomodo in-

mis quasi digitis rem tetigi; tuum est altius rimari omnia et perscrutari quæ vitia deformant Ecclesiam.

(61) Ita scripti nunc locum restituunt et recte: cum Romano more servi dominum præcedant, digniores posteriori ordine. In editis legebatur, *priores sequimur procedentem*.

tendere valeas et tuæ domui, et domini pariter? de qua scriptum est: *O Israel quam magna est dominus Domini (Baruch. III, 24)*! Vacuum prorsus a sollicitudine rerum minorum et vilium oportet esse animum, tam magnis et tam multis intentum rebus. Oportet liberum, quem nulla sibi vindicet violenta occupatio. Oportet ingenuum, quem nulla deorsum trahat indigna affectio. Oportet rectum, quem nulla seorsum avertat sinistra intentio. Oportet cautum, quem nulla subeat furtiva suspicio. Oportet vigilem, quem nulla ab sese abducat perigrina et curiosa cogitatio. Oportet firmum, quem nulla concutiat repentina turbatio. Oportet invictum, quem nulla fatiget vel continua tribulatio. Oportet amplum, quem nulla coarctet rei temporalis amissio.

16. His te non dubites et bonis privandum, et ferendum malis, si animum dividens, et Dei rebus, et tuis pariter reculis volueris impertiri. Procurandus quem implices, qui pro te molat. Pro dico non tecum. Quædam per temet facies: quædam per te et alios simul; quædam per alios ac absque te. Quis sapiens, et intelliget hæc? Non est quod inter ista dormitet consideratio tua. Ego vero agenda domus tuæ sub eo genere, quod novissimum posui, locanda censuerim. Per alium, ut dixi, illa facies. At is, si fidelis non fuerit, fraudabit: si non fuerit prudens, fraudabitur. Quærendus proinde fidelis et prudens, quem constituas super familiam tuam. Adhuc inutilis est, si tertium desit. Quæris quid hoc? Auctoritas. Quid enim prodest ei velle et scire quæque disponere, 443 prout necesse est, si quod scit et vult, non potest? Danda ergo facultas agendi pro libitu. Si in præjudicium rationis putas hoc fieri, memento fidelem, qui agere nihilominus pro ratione sciet. Sed fidelis solersque voluntas tunc proderit, cum ei affatim suppetet, unde tota facilitate mancipetur effectui, cunctis sine cunctatione parentibus. Subdendi igitur omnes. Nullum patiatu contradicentem. Nemo qui dicat, Cur fecisti sic? Potestatem habeat excludere et admittere quos voluerit, mutare ministros, transferre ministeria ad quos et quando voluerit. Ita timori sit omnibus, ut sit et utilitati. Præsit omnibus, ut omnibus prosit, et de omnibus. Clandestinas et susurratas delationes non recipias adversus eum: magis detractiones censueris. Et hanc velim generalem tibi constituas regulam, ut omnem, qui palam veretur dicere quod in aure locus est, suspectum habeas. Quod si te judicante dicendum coram ille renuerit, delatorem judices, non accusatorem.

19. Itaque unus omnibus facienda injungat, et uni omnes respondeant. Tu illi habeas fidem, vacans tibi et Ecclesiæ Dei. Si quominus aut fidelis inveniat, aut prudens, fidei potius committendum. Sane e duobus tutius hoc. Quamquam si idoneus non reperitur, etsi minus fidelem sustinere potius consulo, quam te immergere labyrintho huic. Memento Salvatorem Judam œconomum habuisse (Joan XII, 6).

Quid episcopo turpius, quam incumbere suppellectil et substantiæ suæ: scrutari omnia, sciscitari de singulis, morderi suspicionibus, moveri ad quæque perdita vel neglecta? Ad verecundiam dico quorundam ejusmodi, scrutantium quotidie omnem substantiam suam, numerantium singula, de minutis e quadrantibus exigentium rationem. Non ita ille Ægyptius, qui Joseph omnibus traditis, ignorabat quid haberet in domo sua (Gen. XXXIV, 4. 6). Erubescat christianus, christiano sua non credens. Homo sine fide, fidem tamen habuit servo, super omnia bona sua constituens eum: et hic erat alienigena.

20. Mira res! Satis superque episcopi ad manum habent, quibus animas credant: et cui suas committant facultatas, non inveniunt. Optimi videlicet aestimatores rerum, qui magnam de minimis, parvam aut nullam de maximis curam gerant. Sed, ut liquido datur intelligi, patientius ferimus Christi jacturam, quam nostram. Quotidianas expensas quotidiano recipimus scrutinio, et continua dominici gregis detrimenta nescimus. De pretio escarum et numero panum cum ministris quotidiana discussio est: rara admodum cum presbyteris celebratur collatio de peccatis populorum. Cadit asina, et est qui sublevet eam: perit anima, et nemo est qui reputet. Nec mirum, cum nec nostros quidem assiduos sentiamus defectus. Nonne ad singulas supputationes istas irascimur, urimur, anxiamur? Quam tolerabilius rerum, quam mentium sustineremus jacturam! *Quare, inquit, non magis fraudem patimini? (I Cor. VI, 7)*. Quæso, tu qui alios doces, doce te ipsum: si tamen jam non docuisti, pluris te habere, quam tua. Transitoria ista, quæ stare tibi nullo pacto queunt, fac ut a te transeant, non per te. Rivus qua fluit, cavat terram: sic discursus temporalium conscientiam rodit. Si potest torrens in agros excurrenre sine læsione satorum; et tu te ista sine vulnere mentis posse tractare confidit. Omnimodis consulo studeas avertere a te concursum horum. Multa nescias, plurima dissimules, nonnulla obliviscaris.

21. Sunt tamen quæ ignorare te nolim, mores quorumque et studia. Non oportet ut vitia domus tuæ ultimus 444 scias: quod quamplurimis novimus contigisse. Quapropter, ut dixi, alius alia dispenset; de disciplina tu provide, illud nemini credas. Si insolentior coram te vel sermo sonuerit vel habitus apparuerit: manus tua super ejusmodi; tu ulciscere injuriam tuam. Impunitas ausum parit, ausus excessum. Domum episcopi decet sanctitudo, decet modestia, decet honestas: horum disciplina custos. Sacerdotes domestici, aut cæteris honestiores, aut fabula omnibus sunt. In vultu, in habitu, in incessu illorum qui circa te sunt, nihil residere impudicum, nihil indecens patiaris. Discant a te episcopi tui comatulos pueros et comptos adolescentes secum non habere. Certe inter mitratos discurrere calamistratos non decet. Et memento quod Sapiens

admonet: *Filiæ tibi sunt? noli faciem tuam hilarum ad eas ostendere* (Eccl. vii, 26).

22. Nec austeritatem tamen suadeo tibi, sed gravitatem. Illa infirmiores fugat, hæc reprimit leviores, Illa, si adsit, odibilem; hæc, si desit, contemptibilem reddit: in omnibus tamen modus melior. Ego nec severius velim, nec dissolutius. Quid hæc moderate gratius, ut nec de severitate sis oneri, nec de familiaritate contemptui? In palatio papam, domi te patremfamilias exhibe. Ament te domestici tui: si non, facito ut timeant. Utilis semper custodia oris, quæ tamen affabilitatis gratiam non excludat. Ergo ubique frenanda lingua præceps, maxime autem in convivio. Ille convenientior habitus, si tu actu quidem severus sis, vultu serenus, verbo serius. Capellani, et qui tecum jugiter divinis intersunt officiis, non sint sine honore. Tuum est tales tibi providere, qui digni sint. Serviatur eis ab omnibus tanquam tibi. Necessaria de manu tua accipiant. His contenti sint quæ tu provideris illis: tu vide ne egeant. Super hoc quem forte ab adventantibus petere deprehendes, judica Giezitam (IV Reg. v, 20-27): id de ostiariis, id de cæteris officialibus decernendum. Verum hoc ex abundanti: nam formam istam jam olim a te positam recordamur. Quid tuo dignius apostolatu? quid salubrius ad conscientiam, honestius ad famam, utilius ad exemplum? Optimus canon, qui projicit avaritiam ex calumnia, et non a conscientia tantum.

CAPUT VII.

Epilogus seu summa eorum quæ in pontifice requiruntur.

23. Libet jam et hunc claudere librum: sed in

LIBER QUINTUS.

445 CAPUT PRIMUM.

De his quæ supra nos sunt, id est de Deo rebusque divinis, considerationem instituit, ad quas modo per creaturas erigimur.

1. Libri superiores, etsi de consideratione inscribantur, plurimum tamen habent actionis admistum dum res aliquas non considerandas tantum, sed agendas docent vel monent. A qui in manibus modo est, sola in consideratione versabitur. Quæ enim supra sunt (id quidem instat (62) actu non indigent, sed inspectu. Non est quod in eis actives, quæ uno modo semper sunt, et in æternum; porro aliqua et ab æterno. Et hoc velim solerter advertas, vir sagacissime Eugeni, quia toties peregrinatur consideratio tua, quoties ab illis rebus ad ista deflectitur inferiora et visibilia, sive intuenda ad notitiam, sive

(62) Aliis, ut quidem constat; sed legendum instat, id est, id modo exsequendum restat.

(63) Varia hic lectio, quidam scripti: *appropriare*

A calce aliqua velim vel ante dicta quasi epilogoando repetere, vel addere prætermissa. Consideres ante omnia sanctam Romanam Ecclesiam, cui Deo auctore præes, Ecclesiarum matrem esse, non dominam: te vero non dominum episcoporum, sed unum ex ipsis; porro fratrem diligentium Deum, et participem timentium eum. De cætero oportere te esse considera formam justitiæ, sanctimoniam speculum, pietatis exemplar, assertorem veritatis, fidei defensorem, doctorem gentium, Christianorum ducem, amicam Sponsi, Sponsæ paranympum, cleri ordinatorem, pastorem plebium, magistrum insipientium, refugium oppressorum, pauperum advocatum, miserorum spem, tutorem pupillorum, viduarum, oculum cæcorum, linguam mutorum, baculum senum, ultorem scelerum, malorum metum, bonorum gloriam, virgam potentium, malleum tyrannorum, regum patrem, legum moderatorem, canonum dispensatorem, sal terræ, orbis lumen, sacerdotem Altissimi, vicarium Christi, christum Domini: postremo deum Pharaonis. Intellige quæ dico: dabit tibi Dominus intellectum. Ubi malitiæ juncta potentia est, aliquid tibi supra hominem præsumendum. Vultus tuus super facientes mala. Timeat spiritum iræ tuæ, qui hominem non veretur, gladium non formidat. Timeat orationem, qui admonitionem contempsit. Cui irascaris tu, Deum sibi iratum, non hominem putet. Qui te non audierit, auditorum Deum, et contra se paveat. Quod reliquum est, de his quæ supra te sunt, incumbit jam disputatio: quam uno libro, Deo adjuvante, solvere spero, et me pariter absolvere promissione mea.

D appetenda ad usum, sive pro officio disponenda vel actitanda. Si tamen ita versatur in his, ut per hæc illa requirat, haud procul exsulat. Sic considerare, repatriare est (63). Sublimior iste præsentium ac dignior usus rerum, cum juxta sapientiam Pauli, *invisibilia Dei, per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur*. Sane hæc scala cives non egent, sed exsules. Quod vidit ipse hujus sententiæ auctor, qui cum diceret invisibilia per visibilia conspici, signanter posuit, *a creatura mundi* (Rom. i, 20). Et vere quid opus scalis tenenti jam solium? Creatura cœli illa est, præsto habens per quod potius ista intueatur. Videt Verbum, et in Verbo facta per Verbum. Nec opus habet ex his quæ facta sunt, Factoris notitiam mendicare. Neque enim ut vel ipsa noverit, ad ipsa descendit, quæ ibi illa videt, ubi longe melius sunt quam in se ipsis. Unde nec medium requirit ad ea est, alii repatriare est. Horstius cum paucis utramque habet. *Repatriare* rectius ad sensum, ut opponatur exsilio, ut infra num. 2, *Repatriasse erit hoc, etc.*

corporis sensum: sensus ipsa sibi, se ipsa sentiens. Optimum videndi genus, si nullius egueris, ad omne quod libuerit (*al. add. nosse*), te contentus. Alioquin juvari aliunde, obnoxium fieri est minusque a perfecto istud, et minus liberum.

2. Quid, quod et inferioribus egēs? nonne præposterum hoc et indignum? Plane superiorum quædam injuria est, inferiorum operam desiderare: a qua injuria nemo hominum perfecte vindicabitur, nisi cum quisque evaserit in libertatem filiorum Dei. Nempe erunt hi omnes docibiles Dei (*Joan. vi, 45*), et nulla interveniente creatura, solo beati Deo. Repatriasse erit hoc, exisse de patria corporum in regionem spirituum. Ipsa est Deus noster, maximus spiritus, maxima mansio spirituum beatorum: et ne quid hic sibi usurpet sensus (*al. add. carnis*) seu imaginatio, veritas est, sapientia est, virtus, æternitas, summum bonum. Unde (*al. add. a quo*) interim absumus: et ubi sumus, vallis est lacrymarum, in qua sensualitas regnat, et consideratio exulat: in qua libere quidem et potestative se exserit sensus corporeus, sed intricatus caligat oculus spiritualis. Quid igitur mirum, si ope indigenæ advena indiget? Et felix secundum tempus viator, qui civium beneficium, sine quo transire non potest, in obsequium convertere potuit, utens, non fruens: urgens, non potens; exactor, non supplex.

CAPUT II.

Assignat varios considerationis gradus.

3. Magnus ille, qui usum sensuum, quasdam veluti civium opes, expendere satagit, dispensando 446 in suam et multorum salutem. Nec ille minor qui hunc sibi gradum ad illa invisibilia philosophando constituit: nisi quod hoc dulcius, illud utilius; hoc felicis, illud fortius esse constat. At omnium maximus, qui spreto ipso usu rerum et sensuum, quantum quidem humanæ fragilitati fas est, non ascensoriis gradibus, sed inopiatis excessibus, avolare interdum contemplando ad illa sublimia consuevit. Ad hoc ultimum genus illos pertinere reor excessus Pauli. Excessus, non ascensus: nam raptum potius fuisse, quam ascendisse ipse se perhibet (*II Cor. xii, 1-4*). Inde est quod dicebat: *Sive mente excedimus, Deo* (*Id. v, 13*). Porro hæc tria ita contingunt, cum consideratio, etsi in loco peregrinationis suæ, virtutis studio, et adjutorio gratiæ facta superior, sensualitatem aut premit ne insolenscat, aut cogit ne evagetur, aut fugit ne inquinet. In primo potentior, in secundo liberior, in tertio purior. Puritalis siquidem et alacritatis pariter alis fit ille volatus.

4. Vis tibi has considerationis species propriis distingui nominibus? Dicamus, si placet, primam dispensativam, secundam æstimativam, tertiam speculativam. Horum nominum rationes definitiones declarabunt. Dispensativa est consideratio sensibus sensibilibusque rebus ordinate et socialiter utens ad promerendum Deum. Æstimativa est consideratio prudenter ac diligenter quæque scrutans

A et ponderans ad vestigandum Deum. Speculativa est consideratio se in se colligens, et, quantum divinitus adjuvatur, rebus humanis eximens ad contemplandum Deum. Puto vigilanter advertis aliarum hanc esse fructum: cæteras, si non referantur ad istam, quod dicuntur videri posse, sed non esse. Et prior quidem absque intuitu hujus multa serit, et nihil metit: sequens vero nisi ad istam se dirigat, vadit, sed non evadit. Ergo quod prima aptat, secundat odorat, tertia gustat. Ad quem tamen gustum perducunt et cæteræ, etsi tardius: nisi quod prima laboriosius, secunda quietius pervenitur.

CAPUT III.

Ea quæ supra nos sunt, Deum scilicet et Angelos, investigari opinione, fide et intellectu.

5. Dixisti, inquis, satis qua ascendatur: etiam quo ascendendum, dicere habes. Falleris, si id speras: ineffabile est. Tu me existimas loqui quod oculus non vidit, nec auris audivit, et in cor hominis non ascendit? *Nobis, inquit, revelavit Deus per Spiritum suum* (*I Cor. ii, 9, 10*). Ergo quæ supra sunt non videbo docentur, sed spiritu revelantur. Verum quod sermo non explicat, consideratio quærat, oratio expetat, mereatur vita, puritas assequatur. Sane eorum admonitus quæ supra sunt, non te existimes mitti a me suspicere solem, lunam, stellas, non ipsum firmamentum, non aquas quæ super cœlos sunt. Ista siquidem omnia, etsi supra loco, pretio infra sunt, et dignitate naturæ: sunt enim corpora. Tui portio spiritus est, quo superius quidpiam frustra quæris, quod non sit spiritus. Porro spiritus est Deus, sunt et Angeli sancti, et hi supra te. Sed Deus natura, Angeli gratia superiores sunt. Unum siquidem tui et Angeli optimum ratio est: Deus vero non sui aliquid optimum habet, unum optimum totus. Is, et qui cum eo sunt beati spiritus, tribus modis, veluti viis totidem, nostra sunt consideratione 447 vestigandi opinione, fide, intellectu. Quorum intellectus rationi innititur, fides auctoritati, opinio sola veri similitudine se tuetur. Habent illa duo certam veritatem sed fides clausam et involutam, intelligentia nudam et manifestam: cæterum opinio certi nihil habens, verum per verisimilia quærit potius, quam apprehendit.

6. Omnino in his cavenda confusio, ne aut incertum opinionis fides figat, aut quod firmum fixumque est fidei, opinio revocet in quæstionem. Et hoc sciendum, quia opinio, si habet assertionem, temeraria est: fides, si habet hæsitatiouem, infirma est: item intellectus, si signata fidei tenet irrumpere, reputatur effractor, scrutator majestatis. Multi suam opinionem intellectum putaverunt, et erraverunt. Et quidem opinio potest putari intellectus; intellectus opinio non potest. Unde hoc accidit? Profecto quia hæc falli potest, ille non potest: aut si falli potuit, intellectus non fuit, sed opinio. Verus nempe intellectus certam habet non modo veritatem, sed notitiam veritatis. Possumus singula hæc ita definire,